

Upphovsrätt

När du har skapat något så är det du som är ägare till objektet och därmed har rätten till verket. Om verket publiceras eller ges möjlighet för andra personer att nyttja det så finns det lagar som reglerar hur verket är skyddat. Det kan gälla en text som du skrivit, en bok, en bild, en målning, ett fotografi, ett musikstycke eller något annat du har skapat.

År 2005 ändrades upphovsrättslagen av regeringen på grund att den tekniska utvecklingen medgiver att det är enkelt att kopiera och överföra t ex musik via Internet. Man behövde skydda upphovsmännens rättigheter till sina verk på ett bättre sätt, t ex konstnärers, författares och kompositörers verk. Med ett objekt, verk, menas något som är skapat av upphovsmannen själv samt att verket är unikt i sitt slag.

Lagen säger att den som har skapat verket har full ensamrätt att bestämma över hur det används. Ingen får kopiera verket utan tillstånd, göra förändringar eller publicera verket så att andra människor får tillgång till det eller använda det i kommersiellt syfte. Dock finns det några undantag till lagen och det är *kopiering för privat bruk*. Det innebär att jag får kopiera verket utan tillstånd för att använda till mig själv eller min familj, detta gäller dock inte datorspel eller rätt till att kopiera hela böcker. Dock får man kopiera delar av text från en bok, t ex en dikt, novell eller något kapitel. När det gäller musik och filmer så är reglerna tydliga. Jag får inte ta ett musikstycke skapat av någon annan och publicera det på Internet och/eller dela med andra användare i en skildelningstjänst (t ex Pirate Bay). Jag får heller inte kopiera material som andra lagt ut på Internet utan upphovsmannens tillstånd. Däremot får jag kopiera och lagra sådant material som gjorts tillgängligt av upphovsmannen, endera gratis eller mot betalning.

Upphovsrätten till ett verk varar under hela upphovsmannens livstid och 70 år efter han/hon avlidit. Om verket är anonymt räknas tiden från den dag verket blev tillgängligt/publicerades.

Upphovsmannens rättigheter/skydd

Det finns två olika rättigheter och bägge bygger på att skaparen har ensamrätt vilket innebär att ingen annan än upphovsmannen har rättigheterna, i originalform och även i bearbetad form. Det är:

- *ekonomiskt upphovsrätt*, dvs rätt att tillåta eller förbjuda kopiering av verket samt rätt att göra verket tillgängligt för allmänheten. Det sista kan ske på olika sätt där publicering på Internet är en väg.

- *Ideell upphovsrätt*, dvs att verket alltid hänförs till upphovsmannen.

Genom dessa rättigheter så är verket skyddat. I första hand gäller de ekonomiska rättigheterna, men när upphovsrätten frångås lagligt så ska man iaktta de ideella rättigheterna.

Undantag från upphovsrätten

I vissa fall finns det undantag från upphovsrätten och några av dem redovisas nedan.

- Varje person får kopiera ett upphovsskyddat verk för personligt bruk, detta gäller inte rätten att kopiera datorprogram eller ett innehåll i en databas. Gäller kopieringen ett litterärt verk, t ex en bok, så får jag bara kopiera en del, t ex ett kapitel.
- Speciella bestämmelser finns för skola, bibliotek och när det handlar om information från myndigheter.
- Kopiering till funktionshindrade får göras fritt för att de ska få tillgänglighet till verket
- När det gäller radio och TV-utsändningar så gäller speciella regler för kabelnät
- Spridningsrätt och överlåtelseätten har inskränkningar beroende om överlåtelsen skett inom EES-länderna (EU + några till europeiska länder) eller ej. Detta innebär att parallellimport från USA till Europa inte är tillåten. Med parallellimport menas att jag t ex skriver en bok, på engelska, som sprids i alla EES-länder. Priset på boken/verket varierar i de olika länderna. Ett annat företag ser prisskillnaden och köper böcker i det ”billiga” landet och säljer dem lite billigare i de andra länderna. Då kallas det parallellimport då verket distribueras bredvid den ”ordinarie” distributionskedjan.
- Inskränkningar finns om upphovsrätten när det gäller allmänna handlingar.
- Det finns regler om ersättningar till följd av inskränkningar i upphovsrätten. Det gäller t ex konstnärer vars verk kan stiga i värde i framtiden och som därför ska få ersättning vid en vidareförsäljning.

Ett viktigt undantag

Jag väljer undantaget att jag får kopiera för privat bruk, t ex kopiera musik som jag lagligt har köpt via Itunes till min lilla Ipod som jag använder när jag tränar, utan att be om upphovsmannens tillstånd. Intressekonflikten handlar om mitt personliga intresse och ändamål med kopieringen kontra upphovsrättsägarens intresse av sitt verk för att både skydda verket och få inkomster av det. Mina rättigheter är att jag får kopiera musikstycket för att kunna nyttja det på det sätt som passar mig bäst samt i det sammanhang jag befinner mig i. Jag kan kopiera musikstycket till flera enheter

samt delge det till min familj. Upphovsmannen vill skydda sitt verk och se till att jag inte kopierar och sprider det utanför min personliga sfär vilket jag inte får. Rätten gäller inte för att kopiera hela böcker, datorprogram eller efterlikna existerande konstverk.

Jag finner att undantaget ger möjligheten att använda verken på ett effektivt sätt för den enskilda personen, beroende på sammanhang och syfte.

Licensiering

Det är svårt för upphovsmannen att hålla koll på när hans upphovsskyddade verk används av okända människor och då ingå avtal med användarna. Ett sätt att lösa problemet är att licensiera sitt verk. En licens är ett avtal mellan upphovsmannen och de okända användarna. Den ska förenkla för upphovsmannen och innehåller samma regler som upphovsrättslagarna och det innebär att upphovsmannen inte kan ta bort kopiering för privat bruk.

Upphovsmannen kan reglera hur hans verk får användas genom olika typer av licenser, t ex om man får nyttja verket i kommersiella syften eller inte, hur det får spridas eller om användarna får bearbeta verket. Det innebär att upphovsmannen kan licensiera ut sina ekonomiska rättigheter genom att användarna får nyttja verket i ekonomiska syften. Dock lämnas den ideella rättigheten oförändrad i Creative Commonslicenser även om upphovsmannen gett rätt till bearbetning av sitt verk. Han kan ha rätt till ersättning om en bearbetning anses vara nedvärderande.

Creative Commons

Creative Commons, eller CC, grundades 2001 för att göra en enklare hantering av upphovsrätten när det gällde skapande verk. Man ville även göra det enkelt att dela med sig av sina verk.

Det finns idag flera varianter av CC-licenser, men det viktigaste är att upphovsmannen frågar sig om verket får nyttjas kommersiellt eller inte och om det får bearbetas eller inte. Svaren på dessa frågor ger upphov till sex olika CC-licenser genom att kombinera svaren på frågorna. Dessa är:

1. *Erkännande* = användaren får kopiera, sprida och bearbeta verket men måste alltid tala om vem som är upphovsmannen samt får använda verket för ekonomiska syften
2. *Erkännande + Icke bearbetningar* = användaren får kopiera, sprida och framföra verket men inte bearbeta det. Däremot får det användas för ekonomiska syften
3. *Erkännande + icke bearbetningar + icke kommersiellt* = lika ovan men du får inte använda verket för ekonomiska syften,

4. *Erkännande + icke-kommersiellt* = användaren får kopiera, sprida och framföra verket samt bearbeta det. Däremot får det användas för ekonomiska syften
5. *Erkännande + icke kommersiellt + dela lika* = användaren får kopiera, sprida och framföra verket samt bearbeta det. Däremot får det inte användas för ekonomiska syften. Dela lika betyder att alla bearbetade versioner av verket ska ha samma licens som ursprungsverket har.
6. *Erkännande +Dela lika* = användaren får att kopiera, bearbeta, sprida och framföra verket samt de bearbetningar som görs ska spridas med samma licens som ursprungsverket.

När ett verk har fått en CC-licens så går den inte att återkalla. I alla Creative Commons-licenser utgår man från att erkänna upphovsmannen och hans rättigheter.

Jag anger alltid en Creative Commons-licens på mina verk, t ex på den hemsida/blogg jag använder för min mentorsklass samt de fotografier jag publicerar på Flickr och liknande tjänster. Nästan alltid använder jag licensen erkännande - icke.kommersiellt - dela lika (CC BY NC SA) då jag inte vill att mina verk ska kunna nyttjas i ekonomiska syften samt att alla bearbetningar ska kunna hänföras till ursprungsverket och de ska ha samma licens.

Bonusavtalet

Bonusavtalet är ett avtal som ger pedagoger inom skolan möjlighet att använda upphovsrättsskyddat material i undervisningen. Det är kommunen, eller friskolan, som sluter ett avtal med Bonus Copyright. Avtalet ger pedagoger rätt att kopiera ur böcker, tidskrifter, dagstidningar, läromedel med flera upphovsrättsskyddade publikationer.

Lärare, och elever, får kopiera och dela digitalt och analogt genom att ladda ned, skanna, skriva ut och fotokopiera. Sedan får man spara digitalt på USB el liknande, dela ut kopior, använda materialet i presentationer, projicera via kanon samt dela ut papperskopior. Allt detta måste dock göras inom skolans slutna nätverk, d v s jag får inte publicera materialet på klassens blogg eller publicera min presentation där. Eleverna får nyttja verken i sina arbeten som sparas inom skolans slutna nätverk, alltså inte publiceras på hemsidor, YouTube eller liknande om det i arbetet finns upphovsrättsskyddat verk.

Personuppgiftslagen

Dagens tekniska utveckling har medgett att tekniken kan användas så att den gör ingrepp på den personliga integriteten. Därav finns denna lag som har som syfte att skydda människor från att bli

kränkta när personliga uppgifter lämnas ut via automatiserad teknik, men lagen gäller även vid personlig kontakt.

En personuppgift är all information som finns om mig och som kan behandlas av datorer på något sätt. Det kan även gälla manuell behandling om de ingår i någon form av strukturerad, organiserad samling med sökfunktion.

För skolans del handlar det om personuppgifter om eleverna som behandlas i någon form av IT-stöd. Det gäller för det mesta i själva administrationssystemet, t ex frånvarorapportering.

Datainspektionen har som uppgift att kontrollera att personuppgifter används på rätt sätt. För skolans del gäller:

- I den digitala frånvarorapporteringen får jag, som rapportör, enbart skriva ”giltig/ogiltig frånvaro” samt beviljad ledighet. Jag får inte skriva att eleven t ex är sjuk i förkylning eller liknande.
- Finns ett fält för fritext så måste det tydliga instruktioner vad som får skrivas fältet.
- Själva IT-systemet måste ha en mycket stark IT-säkerhet för att skydda uppgifterna. Vid inloggning så ska helst e-legitimation användas och en stark kryptering vid överföringar av information.
- Skolan måste sluta ett avtal med leverantörer och de som sköter IT-systemet där individens personliga säkerhet tryggas.
- Skolan måste informera vårdnadshavare och elever om vad som registreras samt vad uppgifterna används till.
- Kommunen bör ha riktlinjer över hur länge uppgifter ska sparas samt se till att gamla uppgifter rensas ur systemet.
- De som arbetar inom skolan ska kunna läsa de uppgifter de behöver. Med det innebär att man begränsar tillgängligheten och behörigheten så att de blir individuella beroende på behov.
- Skolhälsovården har strängare regler än den vanliga skolrapporteringen och här gäller att skolsköterskan bara ska kunna ta del av de uppgifter som hen behöver för sitt arbete.

Det viktigaste **skyddet** för elevernas personuppgifter är att man begränsar behörigheten till uppgifterna, dvs jag har enbart tillgång till de uppgifter jag behöver för mitt arbete. Det betyder att jag t ex inte kan se övriga elever på skolans uppgifter förutom de som jag behöver för arbetet. Det kan vara hemtelefonnummer och föräldrars namn vid behov av kontakt. Ett ytterligare skydd för eleven är att se till att uppgifterna inte lagras längre än nödvändigt. Minderåriga elever är skyddade

genom att vårdnadshavaren kan begära ut information över alla uppgifter som finns registrerade om sitt barn och därmed kontrollera att skolan efterlever gällande lagar.

Min diskussionsfråga

I min kommun ska vi använda en lärportal, i detta fall edWise, där jag hanterar närvaro, skriver omdömen, individuella utvecklingsplaner, sätter betyg, har mina pedagogiska planeringar m m. De lagras någonstans i molnet och kan nås från vilken dator som helst via inloggning. Föräldrar, och elever, har egen inloggning för att läsa omdömen o s v samt registrera frånvaro. Min fråga gäller förstås hur säkert är det här egentligen? Vem äger informationen? Äger företaget edWise mina pedagogiska planeringar som lagras på deras server i deras programvara? Jag förstår att arbetsgivaren äger dem då de är gjorda under arbetstid i de ämne jag undervisar i, men företaget? edWise blev förra året hackat av elever och fick lov att stängas ned ett tag då både säkerheten och inloggningen var bristfällig.

Mitt svar längre ned i tråden

Ja, det har du varit tydlig med (*som svar till Per - min kursivering*). I detta fall är materialet - pedagogisk planering - arbetsgivarens då det ingår i mitt arbete gjort på förtroendetid hemma på arbetsgivarens dator. Däremot finns det idag på lärportalens server och där kan man ju undra vem som har rätt till materialet då? Det är arbetsgivarens, men när jag publicerar materialet så kan jag välja att "dela ut" det till enbart mig, min skola, kommunen eller hela edWise (dvs alla i hela Sverige som använder edWise). Då funderar jag på om det spelar någon roll egentligen - arbetsgivarens måste ju ha medgett att jag får dela ut materialet till hela Sverige utan att be om lov. Man kan ju även tänka att delningen är en del i det stora kollegiala lärandet mellan oss pedagoger .
/Ann

Källförteckning:

BonusCopyright.(2014) Kopiera och dela skyddat material inom skola och förskola. Hämtat 141112 från <http://www.bonuscopyright.se/texter/read.php?mid=329>

Datainspektionen. (2008). Checklista för skolor. Hämtad 141112 från <http://www.datainspektionen.se/Documents/faktablad-checklista-skolor.pdf>

Datainspektionen. Om Personuppgiftslagen. Hämtad 141109 från <http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/>

Klang, M. (2010). *Copyright - Copyleft - en guide om upphovsrätt och licenser på nätet. Stiftelsen för infrastruktur*. Stockholm. Hämtad 141109 från https://www.iis.se/docs/copyright_copyleft.pdf

Regeringskansliet. (2005). *Upphovsrätten i informationssamhället*. Justitiedepartementet. Stockholm Hämtad 141101 från <http://www.regeringen.se/sb/d/5074/a/50728>

Regeringskansliet. (2005). *Upphovsrätt - information om rättsreglerna*. Justitiedepartementet. Stockholm. Hämtad 141101 från <http://www.regeringen.se/sb/d/5074/a/2685>

Regeringskansliet. (2008) *Att kunna leva på sitt skapande*. Justitiedepartementet. Stockholm. Hämtad 141101 från <http://www.regeringen.se/sb/d/10026/a/112006>

Skolverket. Elevernas integritet i den digitala skolan. Hämtad 141112 från <http://www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/kollakallan/saker/2.7754/elevsintegritet-1.189801>